

Analysis of the Challenges of Welfare Policies of Vulnerable Women (Female-headed households) in the 9th to 12th Governments

Nahid Sardarii

PhD Candidate of Sociology, Azadshahr Branch,
Islamic Azad University, Azadshahr, Iran.

Rahmatollah Amirahmadi *

Assistant Professor of Sociology, Azadshahr
Branch, Islamic Azad University, Azadshahr, Iran.

Maghsoud Farasatkah

Professor of Development Planning, Higher
Education; Planning Department of Higher Education
Planning Research Institute, Tehran, Iran.

Massoud Motalebi

Assistant Professor of Political Sciences, Azadshahr
Branch, Islamic Azad University, Azadshahr, Iran.

Abstract

Welfare policies are one of the important mechanisms for achieving social welfare, especially in social policymaking. Therefore, analysis of welfare policies and their challenges is necessary. Vulnerability is also one of the basic concepts that is formed based on the existence of vulnerable contexts and it is a situation in which the family loses the power to cope with adverse conditions and it falls into a situation where it is often encountered food, job, social, and health insecurities. Meanwhile, female heads of households are more important in the family, for a variety of reasons, including the role of mother and provider of livelihood, so governments can take a positive step in the livelihood of vulnerable women by adopting welfare policies. Hence, different governments have adopted specific welfare policies that have had multiple effects on vulnerable groups. The beginning of the implementation of these policies was in the 9th and 10th governments. The purpose of this article is to analyze the welfare policies of women heads of households and its challenges in the 9th to 12th governments.

* Corresponding Author: amirahmadi569@yahoo.com

How to Cite: N, Sardarii; R, Amirahmadi; M, Farasatkah; M, Motalebi. (2024). Analysis of the challenges of welfare policies of vulnerable women (female-headed households) in the 9th to 12th governments, *Journal of Social Development and Welfare Planning*, 14(57), 51-123.

Methodology

In this study, the theoretical framework based on the typology of Sping Anderson (Blakemore, 2006) describes three types of liberal, conservative and social democratic welfare systems. In liberal welfare states, families and religious institutions play the main role of health and welfare services. In cooperative welfare states, services are provided by a combination of private and social insurance schemes. Social democratic welfare states give more importance to equality and social justice than the two aforementioned systems. The theory of welfare for women is based on three hypotheses of receiving aid without active participation, maternal role, and the role of childbearing and parenting. Accordingly, women are the first users of welfare programs. According to poverty alleviation experts, the economic inequality between men and women is not caused by their citizenship or low status in the society, and this issue is directly related to the poverty of the society. Therefore, eliminating economic inequalities is important. Based on this, the lack of self-sufficiency and economic dependence is considered the main problem of women. The purpose of this study is to analyze the welfare policies of women heads of households and its challenges in the 9th to 12th governments. The method of this research is based on the purpose, applied, and in terms of the type of research, qualitative and has an inductive approach. The statistical population studied was 20 people who are informed and active in the fields of science, policy making, executive and non-governmental organizations regarding vulnerable women and suitable texts for extracting indicators (theoretical literature). In this research, the snowball approach was used to select the samples, and the theme saturation method was used as a standard to end the sampling. In order to analyze the data and themes from the semi-structured interviews, the theme analysis method and the theme network tool were chosen. Analyzing the data, identifying 48 basic themes, 28 organizing themes and finally, 7 overarching themes including the success rate of general policies, future policies for success, the difference between Ahmadinejad and Rouhani governments, the future status of vulnerable women, the cause of welfare problems, feasible systems Implementation was the implementation of implementation systems that were presented in the form of a website map as an organizing factor and display method.

Conclusions

According to the research findings, the result of qualitative data analysis to identify 48 basic themes, 28 organizing themes and finally, 7 general topics included the success rate of general policies, future policies for success, the difference between principled and reformist governments, the future status of vulnerable women, the

cause of welfare problems, implementable systems, implementation strategies in the form of theme network model was presented.

Women's vulnerability creates conditions that lead to the loss of family social support, a reduction in social influence, and sometimes even a weakening of one's social positions and opportunities. In fact, society's very negative evaluation of these women is extended to a negative evaluation of women's personality. On the other hand, the spirit of the Iranian society is such that it sees the woman's character in the context of the family, so by breaking this center, the woman's character and family identity are disturbed. Therefore, in order to improve the society's attitude towards this group of women and support women who carry the burden of life alone, while supporting the vulnerable sections of the society, the government has also implemented welfare policies and special policies has also implemented for vulnerable women, especially women heads of the household. The success rate of welfare policies depends on the success of the general policies of the system, the implementation of future policies, the existence of differences in the 9th to 12th governments, and according to the current trend of the society due to the existence of managerial, economic, cultural and social problems, the future status of women-headed households will not be beneficial. According to experts, systems to solve the problems of vulnerable women can be implemented based on the constitution, socialism, democracy or a combination of both, liberalism and conservatism.

Keywords: Welfare Policies, Vulnerable Women, Female Headed Households, 9th to 12th Governments

فصلنامه علمی برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی
دوره چهاردهم، شماره ۵۷، زمستان ۱۴۰۲، ۸۸-۵۱
qjssd.atu.ac.ir
DOI: doi.org/10.22054/qjssd.2023.65946.2411

تحلیل چالش‌های سیاست‌های رفاه زنان آسیب‌پذیر (زنان سرپرست خانوار) در دولت‌های نهم تا دوازدهم

دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی واحد آزادشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، آزادشهر، ایران.

ناهد سرداری

استادیار جامعه‌شناسی واحد آزادشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، آزادشهر، ایران.

رحمت‌الله امیراحمدی*

استاد برنامه‌ریزی توسعه، آموزش عالی؛ گروه برنامه‌ریزی مؤسسه پژوهش برنامه‌ریزی آموزش عالی، تهران، ایران.

مقصود فراستخواه

استادیار علوم سیاسی واحد آزادشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، آزادشهر، ایران.

مسعود مطلبی

چکیده

سیاست‌های رفاهی یکی از مکانیسم‌های مهم دستیابی به رفاه اجتماعی، به‌طور خاص در سیاست‌گذاری اجتماعی مطرح هستند. بنابراین تحلیل سیاست‌های رفاهی و چالش‌های آنها ضروری است. هدف پژوهش تحلیل سیاست‌های رفاهی زنان سرپرست خانوار و چالش‌های آن در دولت‌های نهم تا دوازدهم است. روش این پژوهش بر اساس هدف، کاربردی و به لحاظ نوع پژوهش، کیفی و دارای رویکرد استقرایی است. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها و مضامین حاصل از مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته، از روش تحلیل مضمون و ابزار شبکه مضامین استفاده شد. جامعه آماری مورد مطالعه، ۲۰ نفر از افراد مطلع و فعال در حوزه‌های علمی، سیاست‌گذاری، اجرایی و سازمان‌های مردم‌نهاد در مورد زنان آسیب‌پذیر و نیز متون مناسب جهت استخراج شاخص‌ها (ادبیات نظری) بودند. در این پژوهش، برای انتخاب نمونه‌ها از رویکرد گلوله برفی، و از روش اشباع مضامین به عنوان استاندارد برای پایان نمونه‌گیری استفاده شد. تحلیل داده‌ها، شناسایی ۴۸ مضمون پایه، ۲۸ مضمون سازمان‌دهنده و در نهایت، ۷ مضمون فراگیر شامل میزان موفقیت سیاست‌های کلی، سیاست‌های آتی برای موفقیت، تفاوت دولت‌های احمدی‌نژاد و روحانی، وضعیت آینده زنان آسیب‌پذیر، علت وجود مشکلات رفاهی، نظام‌های قابل پیاده‌سازی، راهکارهای اجرای نظام‌های پیاده‌سازی بود که در قالب یک مدل ارائه شدند. در نتیجه میزان موفقیت سیاست‌های رفاهی به موفقیت سیاست‌های کلی نظام، اعمال سیاست‌های آتی، وجود تفاوت در دولت‌های نهم تا دوازدهم بستگی داشته و با توجه به روند کنونی جامعه به علت وجود مشکلات مدیریتی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، وضعیت آینده زنان سرپرست خانوار شرایط مطلوبی نخواهد داشت. از نظر خبرگان نظام‌هایی برای حل مشکلات زنان آسیب‌پذیر قابل پیاده‌سازی هستند که بر اساس قانون اساسی، سوسیالیسم، دموکرات و یا ترکیب آن دو، لیبرالیسم و محافظه‌کاری شکل گرفته باشند.

* نویسنده مسئول. amirahmadi569@yahoo.com

واژه‌های کلیدی: سیاست‌های رفاه، زنان آسیب‌پذیر، زنان سرپرست خانوار، دولت‌های نهم تا دوازدهم

مقدمه

سیاست‌های رفاهی یکی از مکانیسم‌های مهم دستیابی به رفاه اجتماعی، به عنوان یکی از شاخص‌های توسعه‌یافتگی به‌طور خاص در سیاست‌گذاری اجتماعی مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد. ارتقای برابری فرصت‌ها برای افراد، برابری عاملان و گروه‌های ذینفع و انسجام اجتماعی برای منافع همه‌جانبه جامعه، کاهش نابرابری و بهبود رفاه انسانی از جمله اهداف سیاست‌گذاری اجتماعی هستند. توجه به کاهش نابرابری، بهبود رفاه انسانی و اجتماعی از جمله نکات مهمی است که باید به لحاظ ارزشی و اخلاقی مورد توجه برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران اجتماعی به ویژه در حوزه‌های آموزش، بهداشت، مسکن، اشتغال و تأمین اجتماعی به عنوان نیازهای اساسی انسانی قرار گیرد.

بر اساس تجارب جهانی بحث رفاه اجتماعی و سیاست‌های رفاهی در فرآیند صنعتی شدن مطرح شده است و آن دسته از کشورهای جهان که این فرآیند را از اوایل قرن نوزدهم آغاز کردند، با کمترین چالش‌ها و مشکلات رفاهی و اقتصادی موفق به انتقال مطلوب و مناسب از توسعه اقتصادی به توسعه اجتماعی در اواسط قرن بیستم شدند. اما کشورهایی که با تأخیر در این فرآیند وارد شدند برای دستیابی به توسعه اجتماعی با مشکلات عدیده‌ای روبرو گردیدند و در این راه افراد کم‌توان و ناتوان جامعه مذکور در معرض بیشترین آسیب قرار گرفتند. در این بین زنان که با بروز جنگ‌های جهانی به تازگی به مشاغل خارج از خانه پرداخته و از مهارت کافی برخوردار نبودند؛ در این فرآیند در معرض بیشترین آسیب قرار داشتند.

جمهوری اسلامی ایران نیز از این امر مستثنا نبوده و این امر موجب گردید تا زنانی که سرپرست خانوار خود را به دلایل مختلف از دست داده و خود مسئولیت زندگی را بر عهده داشتند؛ در شرایط بدتری قرار گیرند. بر اساس تعریف سازمان بهزیستی کشور، زنان بی‌سرپرست یا بد سرپرست، به‌طور معمول زنانی تحت عنوان سرپرست خانوار یا خود

سرپرست هستند، که بدون حضور منظم و یا حمایت یک مرد بزرگسال، سرپرستی خانواده را به عهده دارند (آزادی، ۱۳۹۵: ۵۳). تعداد زنان سرپرست خانوار طی سه دهه اخیر افزایش یافته است، به طوری که این زنان معمولاً تنها در صورت عدم حضور مردی بزرگسال، خود را سرپرست خانواده تلقی می‌کنند، یعنی آنان به صرف حضور یک مرد بزرگسال، اگرچه معتاد و از کارافتاده و یا حتی زندانی به عنوان سرپرست خانواده تلقی نخواهند شد.

این نتیجه، بیانگر این باور اجتماعی و پیش‌فرض هنجاری است که اساساً مرد نقش اصلی را در سرپرستی خانواده بر عهده دارد؛ حتی زمانی که زن مشارکت عمده‌ای در تأمین درآمد خانواده دارد و در برخی موارد حتی تنها تأمین‌کننده نیازهای اقتصادی خانواده است. با این حال وجود یک مرد بزرگسال و یا حتی نام او در خانواده موجب می‌شود، زن خود را به عنوان سرپرست خانواده به حساب نیاورد. بر این اساس می‌توان گفت، که سرپرست خانواده کسی است که مسئولیت اداره اقتصادی خانواده را بر دوش داشته و تصمیم‌گیری‌های عمده و حیاتی بر عهده اوست.

با توجه به تعریف فوق زنان بیوه، زنان مطلقه، زنان خودسرپرست (زنان سالمند، دختران خودسرپرست و زنانی که بدون حضور منظم یا حمایت یک مرد بزرگسال، سرپرستی خانواده را بر عهده دارند) را باید مشمول این تعریف قرار داد (صادقی فسائی و میرحسینی، ۱۳۹۰: ۴۰). به این ترتیب، زنان بد سرپرست زنانی هستند که از سوی همسرانشان ترک شده‌اند یا همسران و پدرانی دارند که هزینه زندگی خانواده را تأمین نمی‌کنند و اعضا خانواده را مورد حمایت خود قرار نمی‌دهند (صبح دل، ۱۳۹۶: ۱۰۵). این دسته از زنان جزو گروه‌های آسیب‌پذیر جامعه هستند که عواملی چون طلاق، فوت، اعتیاد همسر، از کارافتادگی، رها شدن توسط مردان بی‌مبالات موجب آسیب‌پذیر شدن آن‌ها می‌شود (محمدپور و علی زاده، ۱۳۹۰: ۱۹۳).

زنان بد سرپرست گهگاه نیز تحت خشونت‌های خانگی و اجبار به فعالیت‌های نامشروع یا خطرناک توسط همسر یا پدر خود قرار می‌گیرند و در نتیجه به علت رفتارهای

ناشایست آن‌ها مثل کنک زدن، تحقیر، توهین و اجبار به کارهای سخت و ناشایست، مجبور می‌شوند که خودشان درصدد زندگی مجردی و امرار معاش و تأمین نیازهای اجتماعی و اقتصادی خود برآیند (یاوری و حاجی ده آبادی، ۱۳۹۶: ۱۵۳). با این حال هنوز تعریف دقیق و کاملی از این دسته از زنان ارائه نشده است. آنان برای رفع مشکلات و نیازهایشان از حمایت کافی در قانون برخوردار نیستند.

این دسته از زنان پس از بی‌سرپرست شدن معمولاً در برابر یکسری از مشکلات قرار می‌گیرند که بزرگ‌ترین آن‌ها، نبود سرپناهی مناسب، مشکلات اقتصادی و تأمین معیشت خانواده است که این مشکلات بر وضعیت مسکن و تغذیه آن‌ها تأثیر مستقیم دارد. بیکاری و نداشتن اشتغال به عنوان یکی از جنبه‌های مشکلات اقتصادی زنان، این قشر را جزو آسیب‌پذیرترین اقشار جامعه قرار داده است که در پی خود، مشکلات روانی و روحی مانند افسردگی، اضطراب و ... را دارد.

مشکل دیگری که برای این دسته از زنان نام می‌بریم، مشکلات اجتماعی است، زیرا همواره با نگرش منفی به این افراد توجه می‌شود که این امر موجب مخدوش شدن روابط اجتماعی آنان با دیگران می‌گردد (خوشدل، ۱۳۹۵: ۱۲۴)، بنا بر نظریه برچسب‌زنی، افراد جامعه با برچسب نقش منفی که به این دسته از زنان می‌زنند، آن‌ها را به این باور می‌رسانند که می‌بایست نقش منفی را در جامعه ایفا کنند و توقع دیگری از آن‌ها نیست (همتی و کریمی، ۱۳۹۳: ۱۹۵)، بنابراین به سمت وسوی ارتکاب جرم کشیده می‌شوند.

با عنایت به اینکه اتخاذ سیاست‌های رفاهی دقیق و مناسب زمینه‌های کاهش نابرابری، بهبود و رفاه انسانی و اجتماعی را برای این قشر از زنان جامعه فراهم می‌کند و با توجه به اینکه اعمال این سیاست‌ها از زمان ریاست جمهوری انجام پذیرفت؛ لذا، در این مقاله درصدد پاسخگویی به این سؤال هستیم که شناسایی چالش‌های پیش‌رو در اجرای سیاست‌های رفاهی برای زنان آسیب‌پذیر در دولت‌های نهم تا دوازدهم کدامند؟ و برای رفع این چالش‌ها کدام‌یک از نظام‌های رفاهی در کشور ما قابل پیاده‌سازی است؟

پیشینه پژوهش

مطالعات داخلی

ردیف	نام محقق و سال	موضوع	یافته‌ها
۱	فرات یزدی (۱۴۰۰)	اثربخشی آموزش مهارت حل مسئله بر بهزیستی روان‌شناختی زنان آسیب‌پذیر	شرکت در گروه درمانی و مداخلات شناختی منجر به افزایش پذیرش خود، روابط مثبت با دیگران، خودمختاری، زندگی هدفمند، رشد فردی و به صورت کلی بهبود بهزیستی روان‌شناختی زنان آسیب‌پذیر (تن‌فروش) می‌شود.
۲	سیاه قلاتی و الوانی (۱۳۹۹)	بررسی عوامل تأثیرگذار بر افزایش کیفیت عملکرد حقوق زنان آسیب‌پذیر (با رویکردی روانشناسی در روابط)	امروزه حقوق زنان جزئی اساسی از حقوق بشر به شمار می‌آید که بر اصل برابری جنسیت و تساوی حقوق بین مرد و زن تمرکز دارد؛ هرکجا که زن آسیب ببیند چه در نتیجه نابرابری، بی‌عدالتی، خشونت و یا فقر و محدودیت باشد سخن از جامعه حقوق زنان آسیب‌پذیر مطرح می‌شود. به هر میزان که حقوق زنان آسیب‌پذیر از کیفیت برتری در کار خود برخوردار باشد، از توانمندی بهتری در جهت حمایت از زنان و کاهش موارد خشونت و آسیب‌های وارده به آنان نیز برخوردار خواهد بود.
۳	صیفوری و همکاران (۱۳۹۵)	رفتارشناسی زنان آسیب‌پذیر با رویکرد آمایش و ساماندهی فضایی-اجتماعی شهر تهران	قشر بسیار آسیب‌پذیری ذیل عنوان زنان آسیب‌پذیر قرار دارند که ایجاد یک طرح ساماندهی فضایی-اجتماعی جامع، بدون در نظر گرفتن این قشر، ناقص خواهد بود.
۴	کریمی و همکاران (۱۳۹۶)	بررسی تأثیر اثربخشی رویکرد پذیرش و تعهد بر سلامت روان در زنان آسیب‌پذیر	رویکرد پذیرش و تعهد بر سلامت روان زنان آسیب‌پذیر تأثیر دارد. لذا با توجه به رویکرد پذیرش و بهبود تعهد می‌توان سلامت روان زنان آسیب‌پذیر شهر خرم‌آباد را تقویت کرد.
۵	نوابخش و همکاران (۱۳۹۴)	ارزیابی عوامل مؤثر بر توانمندی اقتصادی مطالعه موردی: زنان آسیب‌پذیر شهر تهران	اشتغال متوازن سازی درآمد و هزینه پس‌انداز و کارآفرینی در تداوم بخشی و پایدارسازی توانمندی اقتصادی افراد نقش تعیین‌کننده و بسزایی داشته باشد.

تحلیل چالش‌های سیاست‌های رفاه زنان آسیب‌پذیر...، سرداری و همکاران | ۵۹

ردیف	نام محقق و سال	موضوع	یافته‌ها
۶	ربیعی و همکاران (۱۳۹۶)	تأثیر آموزش مبتنی بر بحث گروهی در خود مراقبتی زنان آسیب‌پذیر برای پیشگیری از ابتلا به ایدز، شهر کرج	انجام مداخلات آموزشی با شیوه‌های مناسب در افزایش دانش، تغییرات مثبت نگرش و بهبود عملکرد شرکت‌کنندگان مؤثر بوده است. اجرای آموزش‌های مستمر و هدفمند در محیطی حمایتگر و به‌دوراز پیش‌داوری و قضاوت در زنان آسیب‌پذیر نیاز مهمی ارزیابی می‌شود.
۷	یعقوبی و همکاران (۱۳۹۵)	مقایسه جایگاه (نقش) زنان بدون سرپرست (خودسرپرست) و زنان دارای سرپرست در اقتصاد خانوارهای روستایی مطالعه موردی دهستان سرباز	میزان مشارکت زنان بی‌سرپرست از زنان دارای سرپرست در فعالیت‌های صنایع‌دستی در حد زیادی است میزان مشارکت زنان بی‌سرپرست در امور کشاورزی، دامداری، باغداری، تأمین درآمد خانوار بیش از زنان دارای سرپرست است. ۴۰ درصد از زنان سرپرست خانوار تمام امور فروش محصولات را به عهده دارند. درحالی‌که تنها ۶ درصد از زنان دارای همسر امور مربوطه را انجام می‌دهند.

مطالعات خارجی

ردیف	نام محقق و سال	موضوع	یافته‌ها
۱	Senah Tsai (2014) and	"امنیت غذایی و رفاه ادراک‌شده در میان سرپرستان خانوارها در غنا"	کاربرد زمین، و مالکیت بر احشام و مقدار مصرف غذایی به ویژه به امنیت غذایی خانوارهایی که سرپرستی آنها بر عهده مردان است کمک می‌کند، که به نوبه خود منجر می‌شود مردان "احساس فقر" خود را تأیید نکنند و در عوض، در اغلب موارد شادی بیشتری نسبت به زنان گزارش دهند. رابطه متقابل خانوادگی، از طریق افزایش امنیت غذایی در میان مردم غنا رفاه درونی را نیز تقویت می‌کند. به نظر می‌رسد که این‌گونه ارزش‌های خانوادگی، به جای کاهش اهمیت آنها، نقشی حیاتی در امنیت غذایی در غنا ایفا می‌کند.

ردیف	نام محقق و سال	موضوع	یافته‌ها
۲	Stewart-Withers (2011)	"مباحثه و جدل در مورد مقوله پیشرفت جهان سوم: خانوارهایی با زنان سرپرست در ساموآ"	این مطالعه در پی بررسی برداشت‌های فرهنگی از خانواده‌های ساموایی است که سرپرستی آنان بر عهده زنان است و با تلاش جهت درک برخی از تجارب خانواده‌های ساموایی با سرپرستی زنان خارج از لفاظی کلی نشان داده می‌شود که یک رویکرد پیشرفت لازم است که در آن قبل از هرگونه نتیجه‌گیری در مورد فقر، تضعیف سازی، و کم توجهی، پیوند بین خانواده‌هایی که سرپرست آنها زن است با بافت اجتماعی سیاسی، اقتصادی و فرهنگی آنان برقرار شود.
۳	Eamon and Chi-Fang (2011)	"تأثیر بیکاری و کم اشتغالی بر روی مضیقه‌های مادی در خانواده‌هایی با مادران مجرد"	در مقایسه با خانواده‌هایی که مادران آنها به‌طور مناسب اشتغال داشتند، خانواده‌هایی که مادران آنها بیکار بودند خلأهای کاری غیرارادی داشتند و شغل نیمه‌وقت داشتند، بیشتر در خطر تجربه مضیقه‌های پرداخت قبض، سلامتی، و مسکن بودند. تنها بیکاری خلأهای کاری غیرارادی به داشتن مضیقه غذایی مرتبط بودند. تعداد دیگری از عوامل مرتبط با تجربه مضیقه مادی نیز مشخص شد. در نهایت، پیامدهایی که برای رویه کار اجتماعی و سیاست اجتماعی به وجود می‌آید، مورد بحث قرار می‌گیرند.
۴	Goebel et al (2010)	"مزیت شهری یا جریمه شهری؟ یک مطالعه موردی راجع به خانوارهایی با سرپرستی زنان در یکی از شهرهای آفریقای جنوبی"	درک سلامتی محیط‌زیست و جغرافیای فمینیستی به شرح الگوهای جنسیتی شده و مکانی شده سلامتی در آفریقای جنوبی شهری پست آپارتاید کمک می‌کند.

ردیف	نام محقق و سال	موضوع	یافته‌ها
۵	Lofquist et al (2012)	"خانوار و خانواده"	در گزارش مرکز ملی آمار آمریکا که به ارائه آمار در مورد انواع خانواده و خانوار در آمریکا پرداخته، آمده است که در آمریکا در سال ۲۰۱۰ و در مقایسه با سال ۲۰۰۰، تعداد خانوارهای خانواده که توسط سرپرست خانوار زن و بدون حضور همسر اداره می‌شوند ۱۵۰۳ میلیون بوده که بیش از دو برابر تعداد خانوارهایی است که توسط سرپرست خانوار مرد و بدون حضور همسر اداره می‌شوند (۵۰۸ میلیون).
۶	Barooti et al (2010)	"ارزیابی سلامت زنان آسیب‌پذیری که سرپرست خانوار هستند (VH-WHAT) طراحی و پیاده‌سازی پروتکل انجام داده‌اند"	یافته‌های این مطالعه، فرصتی برای مقایسه تفاوت‌های زیرگروه‌های خاص زنان آسیب‌پذیر با داده‌های موجود در کشور فراهم کنند، و در صورت لزوم تغییراتی را که مناسب وضعیت سلامتی گروه آسیب‌پذیر است، اعمال کنند.
۷	Stier and Mandel (2009)	"نابرابری در خانواده: جنبه‌های نهادی تأثیر درآمد زنان"	با کاهش بار مراقبت از کودک و کاهش زمان اختصاص‌یافته برای این کار، این تسهیلات می‌توانند به زنان کمک کنند تا زمان بیشتری را به کار پرداختی اختصاص دهند، و وارد حرفه‌های پرداختی دشوارتر و معمولاً بهتر وارد شوند.
۸	Yoo and Lim (2009)	"روند موجود در وضعیت سلامتی کودکان در خانواده‌هایی که سرپرستی آنان بر عهده زنان است: تکرار و به‌روزرسانی"	این مطالعه همچنین پی برد که کاهش تأثیر توزیعی بیمه اجتماعی و انتقال درآمد از طریق آزمون صلاحیت برای همه کودکان در کل خانواده‌ها اتفاق می‌افتد. پیامدهای سیاست موردبحث قرار می‌گیرند.

همان‌گونه که مشاهده می‌شود مطالعات صورت گرفته در حوزه زنان سرپرست خانوار صرفاً به یکی از مسائل آنان در حوزه سلامت و امنیت غذایی، اشتغال و درآمد، حقوق حقه آنان توانمندسازی و امور اقتصادی پرداخته شده و بعد اجتماعی و تأثیر سیاست‌های اعمال شده برای بهبود رفاه جامعه زنان کمتر مورد توجه قرار گرفته و عمدتاً جنبه طرح مسئله را داشته و جنبه کاربردی آنها کمتر بوده است. در حالی که در این مقاله تلاش شده است سیاست‌های رفاهی اعمال شده در دولت‌های احمدی‌نژاد و روحانی برای زنان سرپرست خانوار و چالش‌های پیش رو برای اجرای آنها مورد مطالعه قرار گیرد و پس از بررسی نظام رفاهی متناسب ارائه گردد.

چارچوب نظری

علی‌رغم وجود نظریه‌های متعدد در مورد رفاه، سه دیدگاه لیبرالیسم، محافظه‌کاری و سوسیال دموکراسی هسته مرکزی رفاه و سیاست‌های مرتبط با آن هستند که با نام مدل سه وجهی اسپینگ اندرسون^۱ (۱۹۹۵) به عنوان اولین نظریه در حوزه الگوهای رفاهی مطرح بوده و روش بررسی منسجم و ابزار تحلیلی سودمندی را ارائه می‌دهد (عرشی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۶). از نظر لیبرالیسم سرمایه‌داری می‌تواند منافع همه شهروندان را تأمین کند. برای برخی از آنها سرمایه‌داری نظامی خودتنظیم است و افراد تا حد ممکن از آزادی برخوردار هستند.

لیبرال‌های کلاسیک معتقدند دولت باید در تأمین آموزش اولیه و نظام حداقلی نقش داشته باشد. لیبرال‌های اجتماعی علاقه دارند همه شهروندان به آزادی و فرصت‌های برابر دسترسی داشته باشند و بیشتر از کلاسیک‌ها بر «توسعه محلی»^۲ تأکید دارند و خواهان مداخله دولت در تدارک اجتماعی همگام با بخش‌های خصوصی و داوطلبانه هستند. علی‌رغم مداخله‌ای بودن سیاست‌های بعضی از دولت‌های لیبرال، اما تلاش می‌کنند تا

---

1. Esping-Andersen
2. Community development

علاقه فردی و جمعی را به تعادل برسانند. به این ترتیب فلسفه لیبرالیسم اجتماعی اهمیت دادن به آزادی‌های مدنی و حقوق بشر است (تیلور^۱، ۱۹۶۰: ۴۷). ایده‌های لیبرالیسم کلاسیک منطبق بر آرای آدام اسمیت، تام پین، هربرت اسپنسر، دیدگاه‌های چندگانه جان استوارت میل بوده و ایده‌های تی. اچ. گرین، آل. تی. هابهاوس، جان مینارد کینز و جان راولز بیانگر جنبه‌های لیبرالیسم اجتماعی هستند (همان: ۲۴).

محافظه‌کارها دو دسته هستند. دسته اول محافظه‌کارهای فلسفی هستند. این دسته ضد دولت رفاه هستند. فلسفه آن‌ها میانه‌روی و محدودیت است. جامعه برای این‌ها شبیه کشتی بی‌صاحبی است که بر دریایی بی‌کرانه سرگردان است. دسته دوم محافظه‌کاران اجتماعی هستند. این‌ها مدافع دولت رفاه می‌باشند. آن‌ها «سیاست‌های اجتماعی» را برای اصلاح سلسله‌مراتب اجتماعی به کار نمی‌گیرند بلکه از این طریق «کمک‌های دولتی» به افراد کمتر مرفه ارائه می‌شود و اغلب برای تثبیت نظام و جلوگیری از اقدامات رادیکالی است؛ و نقش مهمی در شکل‌دهی به آن در بریتانیا، آمریکا و سایر کشورها داشته‌اند.

این سیاست‌ها اهمیت همدردی و اقدامات نوع‌دوستانه دولتی را در تأمین اجتماعی نشان می‌دهند و نقش مهمی در شکل‌دهی به آن در بریتانیا، آمریکا و سایر کشورها داشته‌اند. محافظه‌کاران معتقدند دولت باید از طریق هدایت بخش خصوصی به تأمین منافع عمومی پردازد، ایده اخیر می‌تواند نقش مثبتی در آینده رفاه ایفا نماید (همان: ۷۶). ایده‌های محافظه‌کاری منطبق بر آرای نظریه‌پردازان قرون هجده و نوزده مانند ادموند برک، توماس کارلایل، جان راسکین و متیو آرنولد هستند. لین گیلر، هارولد مک میلان و لورد هیلشام از محافظه‌کاران اصلی در بریتانیا می‌باشند (همان).

سوسیال دموکراسی، آمیزه‌ای از لیبرالیسم اجتماعی و سوسیالیسم دموکراتیک، که در حوزه نظر متمایز و در سیاست‌گذاری‌های اقتصادی و اجتماعی دارای وحدت هستند. کاهش نفوذ سرمایه‌داری، عدم اعتماد به بازار آزاد و نبود تمایل برای حفظ سازوکارها و عملکردهای آن و ضرورت تحول در اقتصاد و جامعه از جمله نظرات آنهاست. خواستار

---

1. Taylor, Gary

مداخله دولت در اقتصاد در نقش هماهنگی و یا حتی مدیریت امور اقتصادی بوده و دولت برای مداخله در امور اجتماعی اختیار قانونی دارد. با دیدگاه «مساوات طلبانه» به «برابری فرصت‌ها» نظر داشته و «برابری نتایج» را به عنوان یک هدف مطلوب و عملی می‌پذیرند. به‌کارگیری دولت و تضمین حقوق اجتماعی افراد موجب ایجاد جامعه‌ای برابر در زمینه مزایا، مراقبت‌های سلامت، مسکن و آموزش شده و با سست شدن پایه‌های اجتماعی نظام سرمایه‌داری ارزش‌های جدیدی معرفی می‌گردند. نظریه پردازان سوسیال دموکراسی بریتانیا شامل انجمن فابین ها، رامسی مک‌دونالد، تونی کروسود، از. اچ. تاوونی، تی. اچ. مارشال و آنورین بون می‌باشند و می‌توان سیاست‌های حزب کارگر بریتانیا را مورد بررسی قرارداد (همان). سوسیال دموکرات‌ها حامی راه سوم و طراحی مجدد ایده‌ها در پاسخ به سیستم‌های اقتصادی - اجتماعی تغییر شکل یافته هستند (همان).

راه سوم، ترکیبی جذاب از آزادی فردی و عدالت اجتماعی، بنیان‌های اقتصادی آن فراهم‌کننده امکان نوآوری خصوصی و توسعه جوامع محلی با همین دولت، به دنبال احیای نهادهای متعدد در جامعه مدنی و شکل‌گیری شبکه‌ای از مشارکت افراد، گروه‌های اجتماعی، جوامع محلی، بخش داوطلبانه و دولت است. راه سوم هم در امور اقتصادی و هم در امور اجتماعی، به مسئولیت‌پذیری فردی و توسعه جامعه محلی متعهد است. آن‌ها نسبت به تأمین مالی یک دولت رفاه گسترده اکراه دارند.

طرفداران راه سوم همانند نئولیبرالها و راست نو خواستار کاهش وابستگی به مزایا و انتقال منابع به سمت ایجاد شغل و طرح‌های آموزش هستند. به‌جای مشارکت فعال دولت در مسکن و مراقبت‌های سلامت، به دنبال توزیع گسترده مالکیت و اقتصاد مختلط در مراقبت‌های سلامت است. افراد باید مسئولیت بیشتری را در قبال رفاه خود بپذیرند و در صورتی که نیازمند کمک شدند، در صورت پذیرش تعهدات مشخصی کمک دریافت خواهند کرد. از نظر آنها دولت رفاه تور ایمنی و شبکه‌ای از منابع که شهروندان مسئول می‌توانند به هنگام ضرورت از آن استفاده کنند. راه سوم در معرفی دولت رفاه معتدل (میانه) حائز اهمیت است و دولت نقش هماهنگ‌کنندگی برخی فعالیت‌ها را برای تقویت

رفاه عمومی دارد (همان: ۱۵۱). ایده‌های آنتونی گیدنز و ویل هوتون از نظریه‌پردازان این حوزه هستند (همان: ۱۲۹).

«فمینیست‌ها» دیدگاه‌های متفاوتی نسبت به اقتصاد دارند. «فمینیست‌های سوسیالیست» منتقد نظام سرمایه‌داری بوده ولی «فمینیست‌های لیبرال» با نظام سرمایه‌داری مشکلی ندارند و رفاه زنان را از طریق سیاست‌های اقتصادی-اجتماعی پیگیری می‌کنند. آن‌ها همانند سایر فمینیست‌ها از دولت رفاه حمایت کرده و امید زیادی به سیاست‌های اجتماعی دولت دارند. از نظر فمینیست‌ها دولت رفاه بخشی از یک پدرسالار تلقی شده و در پی تأمین نیازهای رفاهی مردان است. خدمات دولت رفاه تنها سلامت و بیمه بیکاری افراد را تضمین می‌کند و از تسهیلات دیگری مانند حمایت از فرزندان، مقرری خانواده و تسهیلات مراقبت از فرزندان در بسیاری از دولت‌های رفاهی چشم‌پوشی می‌شود.

آن‌ها مانند بسیاری از مارکسیست‌ها معتقدند دولت سرمایه‌دار باید دامنه حمایت‌ها و خدمات محدود خود را توسعه دهد تا تبعیض‌های نظام پدرسالار کاهش یابد. از نظر آنها آینده یک جامعه رفاهی به تغییر روابط قدرت و مشارکت بیشتر زنان در مدیریت و ارائه خدمات اجتماعی وابسته است. از نظر فمینیست‌های لیبرال زنان باید کنترل بیشتری بر نیازهای رفاهی خود داشته باشند (همان: ۱۹۴). رویکرد فمینیست‌ها را می‌توان با مطالعه آثار بتی فریدمن، کارول پتمن، کیت میل و آن اوکلی تشریح کرد (همان: ۱۷۴). از آنجاکه در این تحقیق از بین اقشار آسیب‌پذیر جامعه، زنان مورد تأکید هستند از این رو، نظریه‌های فوق در چارچوب نظری پژوهش مورد استفاده قرار گرفتند و تلاش شد در طول تحقیق به سؤالات زیر پاسخ داده شود:

۱- با توجه به شعار نظام جمهوری اسلامی که تأمین رفاه اجتماعی و ایجاد عدالت در بین اقشار جامعه بوده و در این راستا در دولت‌های مختلف سیاست‌های حمایتی مختلفی را برای رفاه اقشار آسیب‌پذیر و محروم جامعه اتخاذ نموده است که از جمله آن‌ها می‌توان توزیع دفترچه بسیج اقتصادی، کوپن، سبد کالا، یارانه‌ای کردن کالاهای اساسی،

کاهش هزینه درمان از جیب مردم، بیمه کردن زنان خانه‌دار، تخصیص یارانه نقدی و... اشاره کرد بر این اساس، این سیاست‌ها و برنامه‌ها:

الف. تا چه حد درست انتخاب و هدف‌گذاری شده است و چرا؟

ب. تا چه حد توانسته است رفاه اقشار آسیب‌پذیر جامعه به ویژه زنان سرپرست خانوار را فراهم نماید؟

ج. سیر آن در بازه زمانی ۱۳۸۴ تا ۱۴۰۰ چگونه بالا و پایین شده است و چرا؟ ابن سیر در مقایسه بین سال‌ها و دولت‌ها بوده و چرا؟

۲- آیا هنوز زنان آسیب‌پذیر همچنان در تأمین معیشت و نیازهای اساسی خود با مشکل مواجه هستند و در معرض آسیب قرار دارند؟

۳- چرا و بر اساس چه شواهدی و علل دقیق آنچه بوده است؟ می‌شود این عوامل را دسته‌بندی کرد؟ وزن کدام عامل‌ها بیشتر یا کمتر است؟

۴- با توجه به اینکه از نظر صاحب‌نظران و اندیشمندان نظام‌های رفاهی متفاوتی از جمله لیبرال، محافظه‌کار- صنفی گرا و سوسیال دموکرات در دنیا وجود دارد؛ پیاده‌سازی کدام‌یک از این نظام‌های رفاهی در ایران امکان‌پذیر است و کارایی بیشتری می‌تواند داشته باشد؟ چرا؟

۵- اگر هیچ‌یک از این نظام‌ها امکان‌پذیر نیست چه ترکیب یا الگوی دیگری را می‌توان پیشنهاد داد؟

روش پژوهش

با توجه به اکتشافی بودن و به دنبال آن ساخت مفاهیم، الگوها و چارچوب‌ها (واعظی و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۰)، پژوهش حاضر بر اساس هدف، کاربردی و به لحاظ فلسفه پژوهش، از نوع تفسیری است. همچنین از نظر نوع پژوهش، کیفی و دارای رویکرد استقرایی می‌باشد. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته و تحلیل متون مورداستفاده، از روش تحلیل مضمون استفاده شد. تحلیل مضمون فرایندی برای

تحلیل اطلاعات کیفی است و در اکثر روش‌های کیفی به کار می‌رود (نمایان و همکاران، ۱۳۹۶، ۱۶). از آنجا که روش تحلیل مضمون به بررسی و تحلیل متن می‌پردازد، جمع‌آوری اطلاعات در قالب چرخه‌های برداشت از متن انجام می‌شود (واعظی و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۰).

در این چرخه، محقق با طی کردن مسیر رفت و برگشتی درون متن، به درک بهتری از متن می‌رسد. این مسیر تا جایی دنبال می‌شود که درک قابل قبولی با کمترین تناقض درونی از متن ایجاد شود (Patton, 2002: 141). این تحقیق دارای فرآیندی شناور است و محقق دائماً و به شکل پویا در حال جمع‌آوری داده‌ها و تحلیل و تفسیر یافته‌هاست. او با بازیابی یادداشت‌های خود به دنبال یافتن ارتباط جدیدی است. وی با مرور یادداشت‌ها به انتزاع مضامین می‌پردازد و یادداشت از داده‌ها را ارتقا می‌دهد. این یادداشت‌برداری سرشار از آگاهی به مضامین پس‌پشت داده‌های خاص به همراه اشراف نظری به متون و منابع پیش‌برنده مفهوم سازی ماست و به نگاهی عمیق‌تر به داده‌ها و ایده‌ها منتهی می‌شود (هسه بایبر^۲، ۲۰۱۶: ۳۱۵).

این روش، بر اساس رویه‌ای مشخص و در ۳ سطح، مضامین پایه (کدها و نکات کلیدی در متن)، مضامین سازمان‌دهنده (مضامین به‌دست‌آمده از ترکیب و تلخیص مضامین پایه) و مضامین فراگیر (مضامین عالی‌دربرگیرنده اصول حاکم بر متن به عنوان یک کل) را نظام‌مند کرده و نقشه‌ای از کل مضامین ارائه می‌کند که در آن، مضامین با توجه به رابطه اعم و اخص با یکدیگر، جای‌گذاری شده‌اند (Attride-Striling, 2001: 394). برای استخراج شاخص‌های تکمیلی مرتبط با چالش‌های سیاست‌های رفاه زنان آسیب‌پذیر، از مصاحبه نیمه ساختاریافته با رویکرد اکتشافی استفاده شد.

به این منظور با اساتید دانشگاهی (گروه علمی)، سمن‌ها و مدیران و کارشناسان دستگاه‌های اجرایی و سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان به شرح جدول زیر که همگی دارای

---

1. Fluid
2. Hesse-Biber, Sharlene Nagy

۶۸ | فصلنامه علمی برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی | سال چهاردهم | شماره ۵۷ | زمستان ۱۴۰۲

سن بالاتر از ۳۵ سال و سابقه کاری بالای ۱۰ سال را شامل می‌شوند؛ مصاحبه نیمه ساختاریافته صورت گرفت.

جدول ۱- ویژگی‌های جمعیت‌شناسی خبرگان

مصاحبه شونده	سن	جنس	سطح تحصیلات	سابقه شغلی	مصاحبه شونده	سن	جنس	سطح تحصیلات	سابقه شغلی
۱	۷۴ (سال)	زن	دکترای جامعه‌شناسی (علمی)	استاد بازنشسته	۱۲	۵۶ (سال)	زن	لیسانس مدیریت (سمن)	۳۲ (سال)
۲	۴۹ (سال)	مرد	دکترای جامعه‌شناسی (علمی)	۳۲ (سال)	۱۳	۵۰ (سال)	زن	دکترای جامعه‌شناسی (سمن)	۲۲ (سال)
۳	۵۸ (سال)	مرد	دکترای جامعه‌شناسی توسعه (علمی)	۳۰ (سال)	۱۴	۵۵ (سال)	مرد	فوق‌لیسانس (سمن)	۳۲ (سال)
۴	۵۳ (سال)	مرد	دکترای جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه (علمی)	۲۷ (سال)	۱۵	۵۰ (سال)	زن	لیسانس (سمن)	۲۰ (سال)
۵	۵۶ (سال)	مرد	دکترای اقتصاد (علمی)	۲۴ (سال)	۱۶	۴۸ (سال)	مرد	دانشیار جامعه‌شناسی و عضو هیئت علمی وزارت علوم (سیاست‌گذار)	۲۲ (سال)
۶	۵۸ (سال)	مرد	دکترای اقتصاد (اجرایی)	۳۱ (سال)	۱۷	۵۰ (سال)	زن	دکترای برنامه‌ریزی محیط‌زیست (سیاست‌گذار)	۲۵ (سال)

تحلیل چالش‌های سیاست‌های رفاه زنان آسیب‌پذیر... ، سرداری و همکاران | ۶۹

مصاحبه شونده	سن	جنس	سطح تحصیلات	سابقه شغلی	مصاحبه شونده	سن	جنس	سطح تحصیلات	سابقه شغلی
۷	۵۲ (سال)	مرد	دکترای پزشکی (تخصص فیزیولوژی) (سیاست‌گذار)	۲۵ (سال)	۱۸	۶۶ (سال)	مرد	دکترای پزشکی (اجرائی)	۳۰ (سال)
۸	۵۵ (سال)	مرد	دکترای تخصصی علوم اجتماعی گرایش رفاه اجتماعی (اجرائی)	۲۸ (سال)	۱۹	۴۷ (سال)	مرد	دکترای حقوق عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبایی (سیاست‌گذار)	۲۲ (سال)
۹	۵۰ (سال)	زن	فوق لیسانس (اجرائی)	۲۵ (سال)	۲۰	۶۲ (سال)	زن	کارشناسی مهندسی نساجی (سیاست‌گذار)	۳۰ (سال)
۱۰	۳۰ (سال)	مرد	سطح ۴ حوزه علمیه فقه و اصول (اجرائی)	۱۸ (سال)	۲۱	۶۱ (سال)	زن	دندانپزشک (سیاست‌گذار)	
۱۱	۵۸ (سال)	زن	دکترای علوم سیاسی و علوم ارتباطات (اجرائی)	۱۸ (سال)	۲۲				

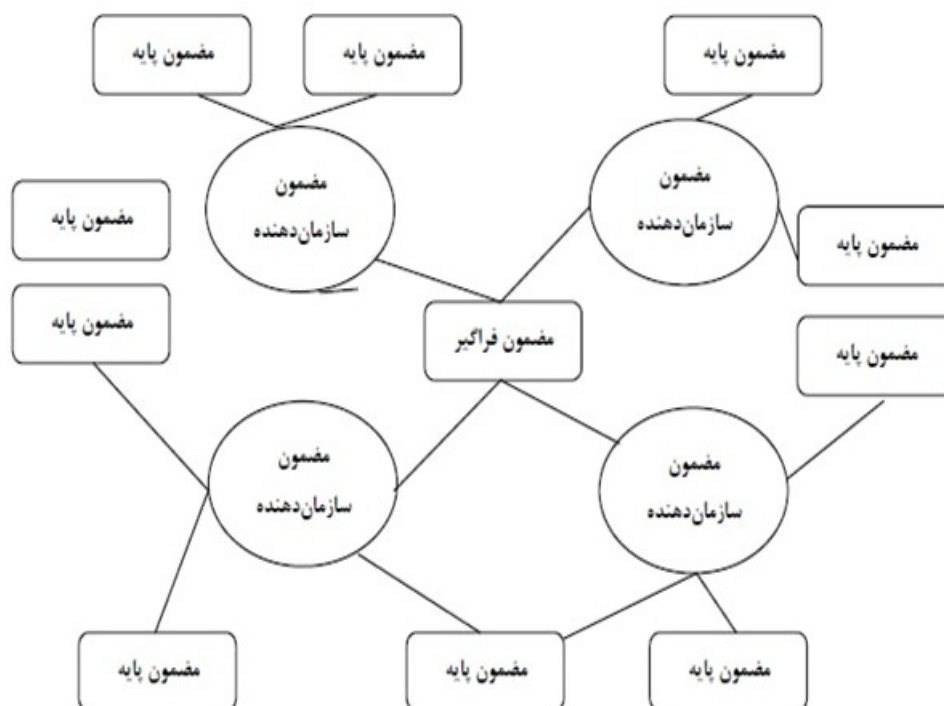
جدول ۱ بر حسب سن، تحصیلات، جنس و سابقه کار می‌باشد و نشان‌دهنده آن است که تعداد ۲۰ نفر از خبرگان، شامل اساتید دانشگاهی (گروه علمی)، سمن‌ها و مدیران و کارشناسان دستگاه‌های اجرایی و سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان هستند.

انتخاب مصاحبه نیمه ساختاریافته به این دلیل بود که در این روش علاوه بر امکان تبادل نظر، می‌توان بحث درباره موضوع را در راستای دستیابی به اهداف پژوهش هدایت نمود (نریمانی و واعظی، ۱۳۹۶: ۲۴۳). اعتبار و روایی سؤالات بر اساس چارچوب نظری ارائه‌شده در طرح و با توجه به هدف تحقیق، همچنین بهره‌گیری از نظرات اساتید محترم راهنما و مشاور تعیین شد. در ابتدای مصاحبه، هدف پژوهش بیان و تأکید گردید که از مصاحبه‌ها فقط برای مقاصد پژوهشی استفاده خواهد شد و هویت افراد در گزارش‌های پژوهش ذکر نخواهد شد. برای انتخاب نمونه، از روش نمونه‌گیری غیر احتمالی هدفمند قضاوتی با رویکرد نمونه‌گیری گلوله برفی استفاده شد. انتخاب نمونه‌ها تا حصول کفایت و اشباع داده‌ها و اطمینان از اینکه نمونه‌های بعدی اطلاعات متمایزی به دست نمی‌دهند تداوم یافت.

در نهایت، پژوهشگر با انجام ۲۰ مصاحبه، به اشباع نظری رسید. به‌طور کلی، با توجه به زمان و منابع قابل‌دسترس، این تعداد نمونه برای انجام مصاحبه کافی است (کریمی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۴۱). تحلیل مضمون مجموعه گسترده‌ای از روش‌ها و فنون (قالب مضامین، ماتریس مضامین، شبکه مضامین و تحلیل مقایسه‌ای) را دربر می‌گیرد. در این مطالعه، روش شبکه مضامین روش مناسبی برای تحلیل مضمون تشخیص داده شد. آنچه شبکه مضامین عرضه می‌کند، نقشه‌ای شبیه تارنما به‌مثابه عمل سازمان دهنده و روش نمایش است (نماینان و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۶).

شبکه مضامین، بر اساس روندی مشخص مضامین پایه، سازمان دهنده و فراگیر را نظام‌مند می‌کند؛ سپس این مضامین به صورت نقشه‌های شبکه تارنما رسم و مضامین برجسته هر یک از این سه سطح همراه با روابط میان آنها نشان داده می‌شود. شبکه‌های مضامین به صورت گرافیکی و شبیه تارنما نشان داده می‌شوند تا تصور وجود هرگونه

سلسله‌مراتب میان آنها از بین برود و باعث شناوری مضامین شود تا بر وابستگی و ارتباط متقابل میان شبکه تأکید شود. گفتنی است شبکه مضامین رویه‌ای برای تهیه مقدمات تحلیل با ارائه نتایج پایانی نیست، بلکه تکنیکی برای شکستن متن و یافتن نکات معقول و برجسته درون متن است (واعظی و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۰). در شکل ۱، یک شبکه مضامین نشان داده شده است (همان: ۲۳).

شکل ۱- شبکه مضامین

سیاست‌های اقتصادی: مجموعه دخل و تصرف آگاهانه دولت در بعضی امور اقتصادی به منظور دستیابی به هدف اقتصادی مشخص را سیاست اقتصادی گویند. سیاست اقتصادی ممکن است برای حفظ یا توسعه اشتغال و کاهش بیکاری باشد؛ ممکن است برای

هدف افزایش رفاه اقتصادی جامعه، توزیع عادلانه و یا توزیع مجدد ثروت، برای حفظ ثبات و ارزش پول ملی یا جلوگیری از تورم باشد و یا اصولاً ممکن است این سیاست‌ها در ارتباط با حفظ و موازنه تراز پرداخت‌ها در روابط اقتصادی با کشورهای دیگر اعمال شوند (شریف، ۱۳۸۷: ۱۲۵).

سیاست‌های اجتماعی: در اولین نگاه، مفهوم سیاست اجتماعی بر خدمات اجتماعی متمرکز است که زمینه‌های آن را دولت فراهم کرده است. اما در برداشت دوم، سیاست اجتماعی به مثابه طیفی از مفاهیم گسترده ورای قوانین و احکام دولتی است؛ یعنی امکانات، راهکارها یا وسایلی که به کمک آنها بهزیستی می‌تواند ارتقا یابد و همچنین شرایط اقتصادی و اجتماعی‌ای که موجب شکل‌گیری، گسترش و توسعه بهزیستی و به‌ورزی افراد می‌گردد. باید به خاطر داشت که هدف نهایی سیاست اجتماعی صرف بقا نیست، بلکه دستیابی فراگیر و شمول اجتماعی، وقار، فرهمندی و شایستگی اجتناب‌ناپذیر انسانی برای رسیدن به یک جامعه نیک و پسندیده است (کامکار، ۱۳۸۲: ۱۷).

سیاست‌های سلامت: سیاست سلامت مجموعه دستورالعمل‌هایی است که توسط سیاست‌گذاران و مدیران ارشد نظام سلامت در حوزه‌های تأمین مالی، تولید منابع و ارائه خدمات سلامت به منظور تأمین، حفظ و ارتقای سلامتی مردم جامعه تدوین می‌شود و راهنمای تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی مدیران سطوح پایین است (مصدق راد، ۱۴۰۰: ۹).

سیاست‌های مدیریت: مجموعه فعالیت‌هایی است که به وسیله اشخاص برای به دست آوردن افزایش و به‌کارگیری قدرت و دیگر منابع انجام می‌شود. سیاست در معنای خاص که بیشتر لفظ دولت از آن استفاده می‌شود دارای دو بخش داخلی و خارجی است که در سیاست داخلی ساخت دولت، ترتیب امور در کشور و رهبری طبقات و در سیاست خارجی روابط بین‌ملتها و دولت‌ها مطرح می‌شود و مهم‌ترین عنصر آن (قدرت) است (سرچشمه پور و ملک پور، ۱۳۸۹: ۱).

یافته‌ها (تجزیه و تحلیل داده‌ها):

بررسی شبکه مضامین

پژوهشگر پس از شرح پژوهش خود و جمع‌آوری داده و انتخاب ابزار مناسب، به تجزیه و تحلیل داده‌ها می‌پردازد. وی در این قسمت با توجه به سؤالات مطروحه در طرح پژوهش و داده‌های جمع‌آوری‌شده و همچنین روش‌های کیفی به دنبال رسیدن به اهداف مدنظر است. در این بخش ابتدا نتایج داده‌های مربوط به مصاحبه با خبرگان و روش تحلیل مضمون تجزیه و تحلیل‌شده و خروجی آن به عنوان الگوی مناسب برای سیاست‌های پیشنهادی جهت کمک به زنان سرپرست خانوار می‌شود.

جدول ۲- میزان موفقیت سیاست‌ها و برنامه‌های زنان آسیب‌پذیر

کد اولیه	مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	ردیف
	بستگی به سیاست‌های حمایتی و کمکی-سیاست‌های مواجهه با فقر-سیاست‌های مواجهه با رفاه-افزایش قیمت بنزین و کرایه ها-وجود تحریم ها-عدم پایداری اقتصادی-وام های با مبلغ و پشتوانه مالی مناسب-هزینه حمل‌ونقل عمومی-هدفمند سازی یارانه ها-رعایت نسبت تورم به یارانه ها-توجه به مسائل مالی زنان در بودجه سالانه-افزایش حقوق زنان آسیب‌پذیر-افزایش خرید اقلام غیر خوراکی-توجه به سازمان‌های مردم نهاد و NGO ها	سیاست‌های اقتصادی	۱
	بستگی به سیاست توانمندسازی اجتماعات-در نظر داشتن جامعه هدف (زنان آسیب‌پذیر)-تفکیک تعریف زنان آسیب‌پذیر-عدم وجود آمارهای استاندارد-اپیدمی ویروس کرونا و مدیریت آن-عدم بقای داروینیسیم در دیدگاه زنان آسیب‌پذیر-بررسی و اجرای عدالت	سیاست‌های اجتماعی	

ردیف	مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه	کد اولیه
			اجتماعی -
		سیاست‌های سلامت	بستگی به سیاست‌های بیمه ای-طرح بیمه همگانی- طرح تحول سلامت-
		سیاست‌های مدیریتی	بستگی به شرایط داخلی و خارجی-سیاست‌های خاص زنان سرپرست خانوار-تفکیک سازی بر اساس ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی، جسمی-اجرای سیاست‌های طراحی و برنامه-اجرای برنامه سوم و چهارم توسعه-عدم جامع بودن برنامه ها-عدم پشتیبانی نظری کمکها-فقدان چارچوب‌های نظری کلان-عدم چارچوب کلان برای کمکها-عدم نظریه‌های اجتماعی و اقتصادی و سیاسی-سیاست‌های مدیرانه و دلسوزانه و مسئولانه-عدم اطلاعات جامع از مردم آسیب‌پذیر- عدم هدف‌گذاری مناسب-عدم وجود موسسه‌های تخصصی-امتیازات ویژه برای کارفرمایان زنان آسیب‌پذیر-ارائه کار به زنان آسیب‌پذیر به جای اعانه- عدم توجه مدیریت کلان به زنان آسیب‌پذیر-بانک اطلاعاتی زنان آسیب‌پذیر-وحدت مدیریت سازمان‌های حمایتی-آمارهای واقعی از میزان زنان آسیب‌پذیر در سطح کشور-
	سیاست‌های آتی برای موفقیت	وضعیت مناسب کمک‌های مالی	شامل: تعیین هدف در کمک‌رسانی به سیاستها-تناسب در دهک بندی‌های انواع زنان سرپرست خانوار-کمک مالی به زنان بیشتر از سمت کمیته امداد امام خمینی (ره) و سازمان بهزیستی-پیچیدگی اقتصاد-کمک‌های بدون پشتوانه-بسته و سبدهای حمایتی-اعتبارات لازم برای سبد کالا و کمکها-عدم دیدگاه اعانه دادن-
۲		وضعیت اشتغال	شامل: ایجاد اولویت‌های شغلی برای زنان-اشتغال زنان آسیب‌پذیر-اقتضانات شغلی در کمک به زنان آسیب‌پذیر-تعیین شورای پاسداشت حقوق زنان آسیب‌پذیر-
		وضعیت	شامل: پرداختی بازنشستگی و پرداخت مستمری

ردیف	مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه	کد اولیه
۳	تفاوت دولت‌های احمدی‌نژاد و روحانی	بازنشستگی	ماهانه -
		وضعیت آموزشی	شامل: زیرساخت‌های فرهنگی-آموزش‌های کاری و فنی حرفه‌ای-تقویت سیستم آموزشی- برنامه‌ریزی‌های مناسب- مهارت‌آموزی زنان-
		میزان درآمد	تفاوت در: درآمد سالانه و ماهانه زنان حقوق‌بگیر- درآمد زنان عضو کمیته و بهزیستی-درآمد کلیه اعضای خانواده در دو دولت
		میزان نرخ تورم	تفاوت در: میزان تورم سالانه در کالاهای لوکس-میزان تورم در کالاهای خوراکی-میزان تورم در کالاهای غیر خوراکی-میزان تورم مسکن-میزان افزایش کرایه‌ها نسبت به درآمد
		میزان کیفیت زندگی	تفاوت در: میزان رضایت از زندگی در دولتها-آرامش زنان در دو دولت-برطرف شدن سطح توقعات زنان در دولتها-رضایت از جامعه-رضایت از خود-تعهد به مسئولیت‌ها با رغبت کافی در دو دولت توسط زنان آسیب‌پذیر-

بر اساس جدول ۲ که در پاسخ به سؤال یک استخراج شده، میزان موفقیت سیاست‌ها و برنامه‌های زنان آسیب‌پذیر در دولت‌های احمدی‌نژاد و روحانی از منظر خبرگان بررسی شده است، آن‌ها از سه منظر میزان موفقیت سیاست‌های کلی، سیاست‌های آتی برای موفقیت و تفاوت دولت‌های احمدی‌نژاد و روحانی به موضوع پرداخته‌اند که در بخش اول میزان موفقیت را بسته به سیاست‌های اقتصادی، اجتماعی، سلامت و مدیریتی دانسته و توجه به وضعیت مناسب کمک‌های مالی، اشتغال، بازنشستگی و آموزشی را لازمه موفقیت در سیاست‌های آتی و میان تورم، درآمد و کیفیت زندگی را زمینه تفاوت در دو دولت می‌دانند.

جدول ۳- وضعیت آینده زنان آسیب‌پذیر در جامعه

ردیف	مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه	کد اولیه
وضعیت آینده زنان آسیب‌پذیر		وضعیت اقتصادی در آینده	وضعیت بد مالی زنان در آینده-وضعیت بد مالی افراد در زمان حال-بدر شدن وضعیت مالی در سال‌های آینده-عدم استاندارد حداقل دستمزد-فقیرتر شدن دهک‌های پایین جامعه-کاهش بیشتر قدرت خرید
		وضعیت اجتماعی در آینده	عدم کفایت پوشش مالی و بهزیستی-رفتن زنان آسیب‌پذیر به سمت زباله گردی و حاشیه نشینی- نیازمندی به رفع مشکلات اقتصادی-ایجاد ناهنجاری‌ها توسط زنان آسیب‌پذیر و افزایش آن در آینده
		وضعیت سلامت در آینده	بیماری‌های واگیردار و شیوع آن-عدم بهداشت عمومی در زنان-ایجاد سوءتغذیه و مشکلات سلامت در آینده

در جدول ۳ که در پاسخ به سؤال ۲ می‌باشد، خبرگان وضعیت آینده زنان آسیب‌پذیر را منوط به وضعیت اقتصادی، اجتماعی و سلامت در آینده می‌دانند که با توجه به شرایط کنونی این وضعیت را برای آینده مطلوب ارزیابی نکردند.

جدول ۴- علت وجود مشکلات رفاهی در زنان آسیب‌پذیر در جامعه

ردیف	مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه	کد اولیه
		مشکلات مدیریتی	عدم برنامه‌ریزی استراتژیک در بلند مدت-حضور سیاسی در سایر کشورها-مداخله‌های حکومتی و نظامی-تعلق بودجه‌های آموزشی-مشکلات در غلبه به سیاست‌های حمایتی و کمکی-مشکلات برنامه‌ریزی-ناکارایی نظام اداری-عدم استراتژی مناسب برای قشرهای آسیب‌پذیر- عوامل درون سیستمی (داخل کشوری)-عوامل برون سیستمی (برون کشوری)-بوروکراسی اداری

ردیف	مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه	کد اولیه
	علت وجود مشکلات رفاهی	مشکلات اقتصادی	عدم رونق تولید-کاهش قدرت خرید-سیاست‌های نامناسب اعانه دهی-از کارافتادگی-بیکاری زنان-خودکفا کردن زنان-کاهش قدرت خرید-آمارهای غلط در دسته‌بندی دهکها-تورم فزاینده و خارج از مدیریت سازمان‌های حمایتی-مشکلات کلان تحریم‌های اقتصادی-بی ثباتی اقتصادی-تغییر دستمزدها-کاهش منابع حکومتی و نفتی-
		مشکلات فرهنگی	فقر فرهنگی-افزایش طلاق-جرایم قضایی-زندگی مجردی-بی بند و باری-عدم مهارت‌آموزی-مشکلات در غلبه به سیاست‌های فرهنگی-تبعیض جنسیتی-
		مشکلات اجتماعی	فوت همسر-بیمه‌های زنان آسیب‌پذیر-اپیدمی بیماری کووید ۱۹-اعتیاد اعضای خانواده-اعتیاد زنان-نزاعهای خانوادگی-مهاجرت و تغییرات اقلیمی-توانمندسازی و آموزش زنان-افزایش تاب آوری اجتماعی-مشکلات در غلبه به سیاست‌های اجتماعی-حجم بالای بیکاری-

در جدول ۴ که در پاسخ به سؤال ۳ می‌باشد، خبرگان منشأ وجود مشکلات رفاهی برای زنان آسیب‌پذیر را در مشکلات مدیریتی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی می‌دانند.

جدول ۵- نظام‌های قابل پیاده‌سازی در جامعه ایران برای زنان آسیب‌پذیر در جامعه

ردیف	مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه	کد اولیه
	نظام‌های قابل پیاده‌سازی	قانون اساسی	استفاده از نظام‌های سازگار با قوانین داخلی-توجه به ساختار حکومتی داخل- تطابق داشتن نظام با واقعیت کشور-
		سوسیالیسم	سوسیالیست
		دموکرات	مردم سالاری-تکیه بر نظر مردم-همه پرسى برای سیاست‌ها

سوسیالیسم و تلفیق آن با دموکرات-سوسیالیسم دموکراسی با شرط تطابق با محیط فرهنگی-سیاست محافظه‌کارانه-مشارکت بخش دولتی و خصوصی	سوسیالیسم- دموکرات		
ماهیت لیبرالیسم-دولت های رفاهی	لیبرالیسم		
سوسیالیسم و مارکسیسم-محافظه در ایجاد مشاغل	محافظه‌کار		

در جدول ۵ که در پاسخ به سؤال ۴ می‌باشد، صاحب‌نظران در مجموع قانون اساسی، سوسیالیسم، دموکرات، سوسیال دموکرات، لیبرالیسم و محافظه‌کاری را از جمله نظام‌هایی می‌دانند که قابل پیاده‌سازی هستند.

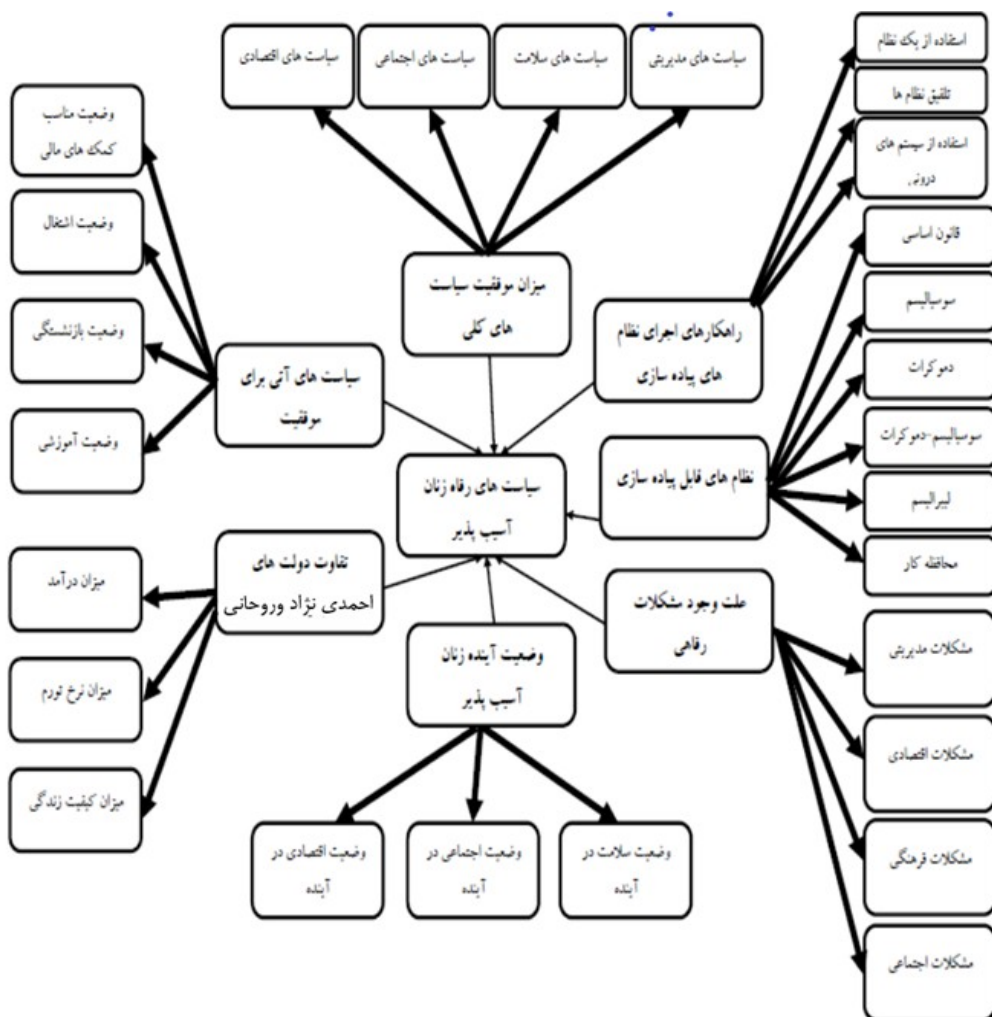
جدول ۶- راهکارهای اجرای نظام‌های پیاده‌سازی در جامعه ایران برای زنان آسیب‌پذیر در جامعه

ردیف	مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه	کد اولیه
		استفاده از یک نظام	آزمایش نظام‌ها و استفاده از یک الگو-تلفیق سوسیالیست و دموکرات-محافظه‌گرا بودن-
	راهکارهای اجرای نظام‌های پیاده‌سازی	تلفیق نظام‌ها	ترکیب نظام‌های مختلف اجتماعی-حمایت از نظام‌های مشارکتی و اشتغال محور- تلفیق سیاستها-تعادل در الگوها-روشهای ترکیبی با توجه به فرهنگ جامعه
		استفاده از سیستم‌های درونی	ایجاد شرایط جغرافیایی و اجتماعی و اقتصادی مناسب درون کشور-توجه به بومی‌سازی با توجه به فرهنگ کشور-افزایش اختیارات دولت در زمینه‌های بهداشت و سلامت-افزایش سطح کسب‌وکار-

در جدول ۶ که در پاسخ به سؤال ۵ می‌باشد، آن‌ها بر اساس این نظام‌ها و با توجه به شرایط کشور استفاده از یک نظام، تلفیق نظام‌ها و یا استفاده از سیستم‌های درونی را به عنوان راهکار برای اجرای نظام‌های پیاده‌سازی می‌دانند.

بررسی شبکه مضامین

پس از بررسی سؤالات تحقیق در قالب مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته اکنون به ترسیم شبکه مضامین مطابق شکل ۲ می‌پردازیم، البته این شبکه تحلیل سلسله‌مراتبی و یا اولویت‌بندی خاصی را نشان نمی‌دهد و به بررسی کدهای استخراجی بسنده می‌نماید.

شکل ۲- شبکه مضامین سیاست‌های رفاهی زنان آسیب‌پذیر

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به نتایج به‌عمل آمده از مصاحبه با صاحب‌نظران و اهل فن در خصوص میزان موفقیت سیاست‌ها و برنامه‌ها، علل تداوم مشکلات تأمین معیشت برای زنان سرپرست خانوار علی‌رغم سیاست‌های اعمالی و در نهایت ارائه الگوی مطلوب نظام رفاهی برای کشور؛ آن‌ها میزان موفقیت برنامه‌ها و سیاست‌های رفاهی را بسته به موفقیت سیاست‌های کلی نظام (در حوزه‌های اجتماعی، اقتصادی، سلامت و مدیریتی در حال حاضر)، اعمال سیاست‌های آتی برای موفقیت (در زمینه‌های مالی، اشتغال، بازنشستگی و آموزشی)، وجود تفاوت در دولت‌های نهم تا دوازدهم (در زمینه میزان درآمد، نرخ تورم و کیفیت زندگی زنان آسیب‌پذیر) دانسته و معتقد هستند که وضعیت آینده آن‌ها در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی و سلامت با توجه به روند کنونی جامعه، شرایط مطلوبی نخواهد داشت.

مصاحبه‌شوندگان علت را وجود مشکلات مدیریتی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی بیان کرده‌اند که مصادیق آن‌ها در جداول فوق آمده است. آن‌ها نظام‌هایی را برای حل مشکلات زنان آسیب‌پذیر در ایران قابل پیاده‌سازی دانسته‌اند که بر اساس قانون اساسی کشور، سوسیالیسم، دموکرات و یا ترکیب سوسیال-دموکرات، لیبرالیسم و محافظه‌کاری شکل گرفته باشد و در نهایت راهکارهای اجرایی برای این نظام‌ها را استفاده از یکی از آن‌ها، تلفیقی از نظام‌های مذکور (شامل: تلفیق قانون اساسی، نظام سوسیال-دموکرات، لیبرالیسم و محافظه‌کاری با توجه به شرایط و موقعیت و ضرورت جامعه در بهره‌گیری از این نظام‌ها) و یا استفاده از یک سیستم درونی فارغ از نظام‌های مورد اشاره، ارائه کرده‌اند.

بررسی مطالعات داخلی و خارجی نشان داد که عمده مطالعات صورت گرفته حول محور یکی از مشکلات رفاهی و ارائه پیشنهاد برای کاهش این مشکلات است و هیچ‌کدام اشاره‌ای به نظام قابل پیاده‌سازی در ایران و راهکارهای پیاده‌سازی آن برای جامعه زنان آسیب‌پذیر نکرده‌اند. به گونه‌ای که مطالعات صورت گرفته توسط صیفوری و همکاران بیانگر آن است که ایجاد ساماندهی فضایی-اجتماعی جامع با تأکید بر لحاظ نمودن زنان در این طرح به عنوان یک سیاست اجتماعی، می‌تواند موفقیت سیاست‌های کلی در این زمینه را فراهم کند.

فرات یزدی، کریمی و همکاران، الیسون گابل و همکاران^۱، باروتی و همکاران^۲ و جی یونگک یو و یونگک لیم^۳ در تحقیقات خود ضرورت سلامت اعم از روانی، جسمانی و محیطی را برای این زنان و خانواده آنها مطرح می‌کنند تا از این طریق زنان آسیب‌پذیر بتوانند برای حل مشکلات و بهبود کیفیت زندگی خود اقدام کنند. بنابراین، این مطالعات نیز سیاست سلامت را در تعیین میزان موفقیت سیاست‌های کلی برای زنان آسیب‌پذیر لازم می‌دانند. تحقیقات صورت گرفته توسط نوابخش و همکاران، یعقوبی و همکاران، ایمون وچی فننگ^۴، ستایر و ماندل^۵ حوزه اقتصادی را دلیلی برای مشکلات رفاهی زنان آسیب‌پذیر می‌دانند.

از نظر آنها تعیین وضعیت مطلوب مالی و اشتغال زنان از طریق توانمندسازی آنان از جمله مواردی است که می‌بایست در سیاست‌های آتی مربوط به زنان آسیب‌پذیر در نظر بگیرند تا بتوانند در حل مشکلات آنان موفق گردند. در ادامه باید اظهار داشت با اینکه مقوله پیشگیری از آسیب‌های زنان بدون سرپرست و آسیب‌پذیر در متن قانون اساسی منظور شده است اما در سال‌های اخیر با توجه به شرایط و اوضاع و احوال موجود کشور ایران و دیگر کشورها، توجه به این امر بیشتر از زمان‌های دیگر احساس می‌شود. چرا که در کشور ما، زنان بد سرپرست و بی‌سرپرست جزو اقشار آسیب‌پذیر جامعه بوده و برای کاهش مشکلات خود نیازمند حمایت هستند.

اگرچه، مقوله معیشت زنان بی‌سرپرست و بد سرپرست دارای سابقه طولانی نبوده و با صنعتی شدن جوامع و پیشرفت روزافزون، قوه قانون‌گذاری به فکر چاره‌اندیشی می‌افتد. به گونه‌ای که چندین شیوه تأمین معیشت برای زنان آسیب‌پذیر در نظر می‌گیرد. اما باید گفت که این‌ها تنها در حد شیوه و نظریه‌هایی باقی ماندند و به‌طور عملی اجرایی نمی‌شوند چرا که ما هر روزه شاهد سختی امرار معاش بیشتر توسط زنان هستیم. قوانین ذکر شده موجود برای حمایت از زنان نیازمند اصلاح و بررسی مجدد است و سیاست ایران با کمبود قوانین حمایتی و اقدامات تأمینی معیشت زنان بی‌سرپرست و بد سرپرست مواجه است.

-
1. Allison Goebel et al
  2. Barooti et al
  3. Jiyoung Yoo and Younghee Lim
  4. Eamon and Chi-Fang
  5. Stier and Mandel

این پژوهش به این نتیجه رسیده است که سیاست‌های رفاهی عامل مهمی در جهت معیشت زنان آسیب‌پذیر می‌باشند و این سیاست‌ها در زمان دولت احمدی‌نژاد بر پایه سیاست‌های حمایتی و در زمان دولت روحانی بر پایه سیاست‌های توانمندسازانه در سال‌های گذشته پیش رفته است. نکته قابل توجه در خصوص زنان بد سرپرست و بی‌سرپرست این است که آنها به دلایل گوناگونی از جمله آسیب‌های اجتماعی مانند: طلاق، اعتیاد، جنگ، مهاجرت برای یافتن شغل، تعدد زوجات، همسرانشان را از دست داده‌اند. بدین جهت به تنهایی مسئولیت سنگین اداره مالی و معنوی یک خانواده را بر عهده دارند و روز به روز بر جمعیت این افراد افزوده می‌شود و درصد بالایی از این زنان نیز دارای تحصیلات بالا و مهارت‌های خاص نمی‌باشند و از طرف خانواده نیز حمایت نشده‌اند.

از این رو، میزان آسیب‌پذیری‌شان بالا می‌رود و اگر تحت پوشش سازمان‌های حمایتی قرار نگیرند یا زمینه توانمندسازی آنها فراهم نشود می‌تواند به افزایش آسیب‌های اجتماعی در جامعه دامن بزند. با توجه به این امر و با عنایت به اینکه سیاست‌های رفاهی در کشور برگرفته از نظریه سوسیال دموکرات‌ها با تأکید بر مداخله دولت تنظیم شده و معتقد است که چتر حمایتی اقشار آسیب‌پذیر بدون حضور دولت امکان‌پذیر نیست؛ بنابراین، سازمان بهزیستی کشور و کمیته امداد امام خمینی (ه) با همکاری سازمان‌های مردم‌نهاد و با بازنگری در برنامه‌ها و سیاست‌های حمایتی می‌توانند با کارکردهای حمایتی خود و رسیدگی به نیازهای زنان بی‌سرپرست و بد سرپرست نابسامانی‌های اقتصادی، آسیب‌های عاطفی، اجتماعی، فرهنگی و آموزشی آنان را تا حد زیادی تعدیل کرده و یا کاهش دهند. این پژوهش با بررسی‌هایی که در زمینه کاربرد انواع سیاست‌های رفاهی دولت در جهت معیشت زنان بی‌سرپرست و بد سرپرست صورت گرفت، در پاسخ به سؤال بنیان‌های سیاست‌های دولت‌های احمدی‌نژاد و روحانی، فرضیه پیشگیری اجتماعی رشد مدار و جامعه مدار را که به عنوان یکی از بنیان‌های سیاست دولت‌های ایران در تمرکز بر شناسایی عوامل خطر و به کارگیری سازوکارهای حمایتی، مناسب در محیط‌های اجتماعی می‌داند تا آن‌ها را به سوی همنوایی با قواعد اجتماعی سوق دهد و از احتمال وارد شدن فرد در رفتارهای ناهنجار پیشگیری کند، مورد تأیید قرارداد.

بنابراین، از آنجا که زنان در جامعه کنونی بر اساس نظریه توسعه نقش فعالی در فرآیند توسعه را دارا هستند؛ از این رو، لازم است به منظور کاهش بار حمایتی دولت از زنان آسیب‌پذیر و سرپرست خانوار و تقویت آنها برای مشارکت اقتصادی و همچنین پیشگیری از بروز ناهنجاری‌ها و آسیب‌ها، زمینه تواناسازی آنان از طریق مهارت‌آموزی و در نتیجه دستیابی آنها به استقلال مالی را فراهم نمود. با توجه به پیش‌بینی که خبرگان در خصوص آینده زنان آسیب‌پذیر به سمت فقیر شدن داشتند، طبق نظریه فقرزدایی نیز می‌بایست تمرکز اصلی دولت بر روی تقویت نقش تولیدگری زن از طریق ایجاد دسترسی بهتر به منابع تولیدی، افزایش سطح سواد و اشتغال‌زایی به ویژه برای زنان سرپرست خانوار باشد. به‌طور کلی استفاده از روش‌های پیشگیری اجتماعی در دو جنبه جامعه‌مدار و رشد‌مدار به تناسب نیازها و خطراتی که قشر زنان بی‌سرپرست و بدسرپرست با آن مواجه هستند در تدوین قوانین جدید و اصلاح قوانین موجود حمایت از زنان، و اعمال و اجرای آن توسط سازمان‌های غیردولتی (مردم‌نهاد) و سازمان‌های دولتی با همکاری یکدیگر و به صورت یکپارچه و سازمان‌یافته، می‌تواند تأثیر قابل‌توجهی بر پیشگیری از عوامل معیشتی و کاهش میزان فقر اجتماعی و اقتصادی زنان بی‌سرپرست و بدسرپرست داشته باشد. بنابراین، قانون اساسی، سوسیالیسم، دموکرات، سوسیالیسم دموکرات، لیبرالیسم و محافظه‌کاری نظام‌هایی هستند که می‌توان برای بهبود وضعیت زنان آسیب‌پذیر در نظر گرفت و تحقق این مهم با توجه به وضعیت این زنان از طریق تلفیق نظام‌های مذکور امکان‌پذیر است.

پیشنهادها:

با بهره‌گیری از نظرات خبرگان و بر اساس شبکه مضامین سیاست‌های رفاهی زنان آسیب‌پذیر، در رابطه با افزایش سطح معیشت بر اساس سیاست‌های رفاهی پیشنهاد می‌گردد:

۱- با توجه به اینکه در حال حاضر یکی از برنامه‌های دولت به ویژه سازمان بهزیستی کشور و کمیته امداد امام خمینی (ره) توانمندسازی اقشار آسیب‌پذیر بوده و هم‌اکنون نیز اجرا می‌گردد؛ پیشنهاد می‌شود سازمان دولتی و نهاد مردمی پیش‌تر اشاره شده نسبت به

ارزیابی طرح و رفع نواقص آن اقدام نموده و در کنار آن جهت ایجاد انگیزه نسبت به حمایت مادی و معنوی، تأمین ابزار کار و بازاریابی، ارائه تسهیلات کم‌بهره و معرفی آنان به کسب و کارهای مختلف اقدام نمایند.

۲- آزمون وسیع یکی از ابزارهای است که در صورت اجرای دقیق آن می‌توان با شناخت کامل از وضع معیشتی و درآمدی اقشار جامعه و غربالگری لازم، سیاست‌های حمایتی و کمک‌های معیشتی صرفاً برای دهک‌های پایین جامعه را به اجرا درآورد.

۳- مرکز آمار ایران با همکاری سازمان بهزیستی کشور، سازمان ثبت احوال و سازمان امور اجتماعی کشور و ایجاد سامانه‌ای ویژه برای زنان سرپرست خانوار همانند پایگاه اقتصادی خانوار در وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی نسبت به شناسایی و اولویت‌بندی آنان بر اساس سن، تحصیلات، بعد خانوار، مناطق جغرافیایی، محل سکونت آنها و نیازسنجی از آنها و سپس ارائه سیاست‌ها و برنامه‌های رفاهی متناسب با شرایط و ویژگی‌های آنها اقدام نماید.

۴- دولت‌ها با انتخاب مدیران ارشد کارآمد در رابطه با مسائل اجتماعی و اقتصادی به تقویت این ابعاد پردازند.

۵- بین سازمان‌های حمایتی دولتی انسجام، هماهنگی و یکپارچگی لازم برقرار شود تا از اتلاف هزینه، امکانات و زمان جلوگیری شود.

۶- استراتژی‌های توانمندسازی زنان آسیب‌پذیر از طریق ایجاد اشتغال و تسهیل در ارائه وام‌های تولیدی به آنها و مشاغل خانگی تعیین گردد.

تعارض منافع: تعارض منافع نداریم.

سپاسگزاری: از تمام کسانی که ما را در انجام این پژوهش یاری رسانده‌اند، سپاسگزاریم.

ORCID

Nahid Sardari

 <http://orcid.org/0000-0002-1616-5972>

Rahmatollah Amirahmadi

 <http://orcid.org/0000-0003-2677-9000>

Maghsoud Farasatkah

 <http://orcid.org/0000-0002-7535-6074>

Massoud Motalebi

 <http://orcid.org/0000-0002-4854-6542>

منابع

- آزادی، پروین. (۱۳۹۵)، نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در پیشگیری و کاهش بزه دیدگی زنان با نگاهی تحلیلی به ماده ۶۶ آیین دادرسی کیفری، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته حقوق، دانشکده حقوق دانشگاه آزاد اسلامی واحد صفا دشت، تهران.
- تیلور، گری. (۱۳۹۱)، *ایدئولوژی و رفاه*، ترجمه: حسین محقق‌کی کمال و مهدی نصرت‌آبادی، تهران: نشر جامعه‌شناسان.
- خوشدل، معصومه. (۱۳۹۵)، پیشگیری اجتماعی از جرم و چالش‌های حاکم بر آن. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی مشهد، خراسان رضوی، ۷۹-۱۲۴.
- ربیعی، ناهید؛ فصیحی‌هرندی، طیبه و قربانی، مصطفی. (۱۳۹۶)، «تأثیر آموزش مبتنی بر بحث گروهی در خود مراقبتی زنان آسیب‌پذیر برای پیشگیری از ابتلا به ایدز، شهر کرج»، فصلنامه علمی پژوهشی آموزش بهداشت و ارتقای سلامت، دوره پنجم، شماره ۲: ۱۲۰-۱۱۳.
- سرچشمه پور و ملک‌پور. (۱۳۸۹)، «مبانی مدیریت دولتی»، کنفرانس مبانی مدیریت دولتی، سیرجان: <http://ssfm.blogfa.com/category/3>. (p. 1).
- سیاه‌قلاتی، شکوفه و الوانی، سارا. (۱۳۹۹)، «بررسی عوامل تأثیرگذار بر افزایش کیفیت عملکرد حقوق زنان آسیب‌پذیر (با رویکردی روانشناسی در روابط)»، رهیافت‌های نوین در مطالعات اسلامی، سال دوم، شماره ۴: ۷۸-۶۳.
- شریف، مصطفی. (۱۳۸۷)، *اقتصاد کلان*. تهران: انتشارات اطلاعات، چاپ اول.
- صادقی‌فسائی، سهیلا و میرحسینی، زهرا. (۱۳۹۰)، «بررسی عوامل مؤثر بر بزه دیدگی زنان شهر تهران»، زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)، دوره ۹، شماره ۱: ۶۲-۳۵.
- صبح‌دل، محمد. (۱۳۹۶)، «جایگاه حقوقی قوه قضاییه در پیشگیری اجتماعی»، فصلنامه علمی-پژوهشی قانون یار، سال اول، دوره چهارم: ۱۰۸-۹۳.
- صیفوری، طیبه؛ گرمارودی، غلامرضا و کرمی، جلال. (۱۳۹۵)، «رفتارشناسی زنان آسیب‌پذیر با رویکرد آمایش و ساماندهی فضایی-اجتماعی شهر تهران». فصلنامه علمی پژوهشی تحقیقات جغرافیایی، سال ۳۱، شماره چهارم: ۱۳۷-۱۲۷.

- عرشی، ملیحه؛ شریفیان ثانی، مریم و تکفلی، مرضیه. (۱۳۹۷)، «سیاست‌های فراگیر رفاه خانواده در ایران»، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال هجدهم، شماره ۷۰: ۱۴۰-۱۰۵.
- فرات یزدی، پریسا. (۱۴۰۰)، «اثربخشی آموزش مهارت حل مسئله بر بهزیستی روان‌شناختی زنان آسیب‌پذیر»، نخستین کنفرانس ملی آینده‌پژوهی، علوم تربیتی و روانشناسی، کنفرانس ملی آینده‌پژوهی، علوم تربیتی و روانشناسی، شیراز.
- کامکار، مهدیس. (۱۳۸۲)، «سیاست اجتماعی چیست؟»، فصلنامه رفاه اجتماعی، دوره ۳، شماره ۱۰: ۱۱-۳۰.
- کریمی، جواد؛ باجلان، سکینه و یاراحمدی، کتایون. (۱۳۹۶)، «بررسی تأثیر اثربخشی رویکرد پذیرش و تعهد بر سلامت روان در زنان آسیب‌پذیر». سومین کنفرانس بین‌المللی علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، کنفرانس بین‌المللی علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران: (ص. ۶).
<https://civilica.com/doc/749032/> بازیابی از
- کریمی، علی جواد؛ محمدی، اسفندیار و محمدی، محمود. (۱۴۰۰)، «طراحی مدل ارائه بیمه مکمل خدمات درمانی در سازمان تأمین اجتماعی»، فصلنامه رفاه اجتماعی، دوره ۲۱، شماره ۸۱: ۱۶۶-۱۲۹.
- محمدپور، احمد و عزیزاده، مهدی. (۱۳۹۰)، «زنان و فرهنگ فقر؛ مطالعه کیفی فرهنگ فقر در میان زنان سرپرست خانوار تحت پوشش بهزیستی ساری»، مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، سال هشتم، شماره ۱: ۱۹۷-۱۶۵.
- مصدق راد، علی محمد. (۱۴۰۰)، «مدل کاربردی سیاست‌گذاری و تحلیل سیاست سلامت»، پایش نشریه پژوهشکده علوم بهداشتی جهاد دانشگاهی، دوره ۲۱، شماره ۱: ۲۴-۷.
- نریمانی، امیررضا و واعظی، رضا. (۱۳۹۶)، «شناسایی عوامل تسهیلگر تجاری‌سازی پژوهش‌های دانش مدیریت دولتی»، فصلنامه مدیریت دولتی دانشکده مدیریت دانشگاه تهران، دوره ۹، شماره ۲: ۲۶۲-۲۳۵.
- نمامیان، فرشید؛ الباسی، راهبه و ایزدی، حمیدرضا. (۱۳۹۶). روش‌شناسی و روش تحقیق کمی، کیفی و ترکیبی. تهران: مؤسسه کتاب مهربان.

- نوابخش، مهرداد؛ ازکیا، مصطفی؛ وثوقی، منصور و مشیراستخاره، زهرا سادات. (۱۳۹۴)، «ارزیابی عوامل مؤثر بر توانمندی اقتصادی (مطالعه موردی: زنان آسیب‌پذیر شهر تهران)»، *نشریه اقتصاد و مدیریت شهری*، دوره ۳، شماره ۱۲: ۲۰-۱.
- هسه بایبر، شارلن نگی. (۱۳۹۶). روش تحقیق آمیخته (به هم پیوستن نظریه با عمل)، ترجمه: مقصود فراستخواه با دستیاری زینب ترکمان، تهران: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- همتی، رضا و کریمی، معصومه. (۱۳۹۷)، «زنان مطلقه و تجربه سرپرستی خانوار: یک پژوهش کیفی (نمونه موردی زنان مطلقه سرپرست خانوار شهر فارس)»، *پژوهش‌نامه زنان پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*، سال نهم، شماره دوم: ۲۱۱-۱۸۱.
- واعظی، رضا؛ چکین، میثم و اصلی پور، حسین. (۱۳۹۷)، «چالش‌های سیاست‌گذاری در حوزه گردشگری سلامت ایران مبتنی بر رویکرد تحلیل مضمون». فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، سال سیزدهم، شماره ۴۱: ۴۰-۱.
- یآوری، سوسن و حاجی ده آبادی، محمدعلی. (۱۳۹۶)، «عوامل فحشا در ایران و جرائم ناشی از آن»، فصلنامه مطالعات حقوق، دوره ۲، شماره ۱۷: ۱۷۲-۱۴۶.
- یعقوبی، فاطمه؛ عسکری، ریحانه؛ رخشانی بجد، حمیده و حسن پور، فریدون. (۱۳۹۵)، «مقایسه جایگاه (نقش) زنان بدون سرپرست (خودسرپرست) و زنان دارای سرپرست در اقتصاد خانوارهای روستایی مطالعه موردی دهستان سرباز»، چهارمین کنفرانس علمی پژوهشی افق‌های نوین در علوم جغرافیا و برنامه‌ریزی معماری و شهرسازی ایران، کنفرانس علمی پژوهشی افق‌های نوین در علوم جغرافیا و برنامه‌ریزی معماری و شهرسازی ایران، تهران: ۲۰-۱.

- Attride-Striling, Jennifer. (2001). "Thematic network. An analytic tool for qualitative research". *Journal of Qualitative Research*, 285-405.
- Barooti, Esmat, Ali Akbar Haghdoost, Hamed Hosseini, Zahra Tabibzadeh, Soodabeh Tayeri, and Bagheri Lankarani, Kamran. (2010). "Vulnerable household women's health assessment (VH-WHAT): protocol design". *Iranian Red Crescent Medical Journal (IRCMJ)*, 12(4), 358-364.

- Eamon, Mary Keegan, and Wu, Chi-Fang. (2011). "Effects of unemployment and underemployment on material hardship in single-mother families". *Children and Youth Services Review*, 33(2), 233-241.
- Goebel, Allison, Belinda Dodson, and Trevor Hill. (2010). "Urban advantage or urban penalty? A case study of female-headed households in a South African city". *Health & place*, 16, 573-580.
- Lofquist, Daphne, Terry Lugailia, Martin O'connell, and Sarah Feliz. (2012). *Households and families*. Washington, Dc: US Department of Commerce, Economics and Statistics Administration, US Censuse Bureau. Retrieved from <https://www.census.gov/library/publications/2012/dec/c2010br-14.html>
- Patton, Michael Quinn. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. California: SAGE Publications, Inc, Thousand Oaks.
- Stewart-Withers, Rochelle. (2011). "Contesting a Third World development category: Female-headed households in Samoa". *Women's Studies International Forum (Conference Proceedings)*, 34(3), 171-184.
- Stier, Haya, and Hadas Mandel. (2009). "Inequality in the family: The institutional aspects of women's earning contribution". *Social Science Research*, 38(3), 594-608.
- Tsai, Ming-Chang, and Kodjo A. Senah. (2014). "Food security and perceived well-being among household heads in Ghana". *Applied Research in Quality of Life*, 9(2), 255-272.
- Yoo, Jiyoung, and Younghee Lim. (2009). "The trend in the income status of children in female-headed families: A replication and update". *Children and Youth Services Review*, 31(4), 482-488

استناد به این مقاله: سرداری، ناهید؛ امیر احمدی، رحمت‌الله؛ فراستخواه، مقصود و مطلبی، مسعود. (۱۴۰۲). تحلیل چالش‌های سیاست‌های رفاه زنان آسیب‌پذیر (زنان سرپرست خانوار) در دولت‌های نهم تا دوازدهم. فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۱۴(۵۷)، ۵۱-۸۸.

Social Development and Welfare Planning Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.